

مجله پژوهشی ((مدیریت دفاع هوایی))

دوره دوم ، شماره ۱ ، خرداد ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تبیین نقش قدرت هوایی در دفاع مقدس و ارائه الگوی دفاع هوایی دانش بنیان

مصطفی مرادی^۱، علی فرهادی^۲، حمدا.. نصرالهی^۳

۱- مربی و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران، ایران

۲- استادیار دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران، ایران

۳- استادیار مدیریت، گروه مدیریت، دانشگاه مالک اشتر، تهران، ایران

چکیده

نیروی هوایی در دوران دفاع مقدس بالأخص در سال اول جنگ با توجه به مأموریت‌های محوله، در زمین‌گیر کردن ماشین جنگی صدام نقش بی‌بدیلی ایفاء نموده است؛ از این رو هدف اصلی این پژوهش واکاوی نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد می‌باشد. این پژوهش، از نظر هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی است و به لحاظ رویکرد از نوع تحقیقات کیفی تاریخی است که مبتنی بر روش فرا ترکیب است و براساس روش مزبور، تلاش بر آن بوده است تا نقش نیروی هوایی به‌درستی تبیین شود. منبع اصلی گردآوری داده‌های این پژوهش، اسناد و مدارک، مطالعات پیشین و مطالب مطروحه در نشست‌ها و همایش‌های مرتبط بالأخص همایش نقش نه‌جا در شکست حصر سوسنگرد بوده که در سال ۱۳۹۸ در دانشگاه علوم و فنون هوایی برگزار شده است. به‌منظور بررسی روایی و پایایی مدل به‌دست‌آمده از گروه‌های کانونی و شاخص کاپا استفاده گردید. بر اساس روش‌شناسی فرا ترکیب و با بررسی داده‌های به‌دست‌آمده مفاهیم استخراج شده و در فرآیند چندمرحله‌ای کدگذاری و در قالب الگویی تحت عنوان نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد سازمان‌دهی گردید که ابعاد آن شامل توقف و تثبیت نیروهای متخاصم و دشمن، پشتیبانی از سایر نیروهای عمل‌کننده در منطقه عملیات، انجام مأموریت‌های رزمی در خاک دشمن و تقویت بنیه دفاعی کشور می‌باشد.

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۸

کلمات کلیدی:

نیروی هوایی، دفاع
مقدس، حصر سوسنگرد،
فرا ترکیب

نویسنده مسئول:

مصطفی مرادی

ایمیل:

nostafamoradi3137@gmail.com

استناد به مقاله: مصطفی مرادی، علی فرهادی، حمدا.. نصرالهی نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد. مجله

علمی پژوهشی مدیریت دفاع هوایی دوره دوم، شماره ۱. خرداد ۱۴۰۲.

Explaining the role of air power in sacred defense and presenting a knowledge-based air defense model

Mostafa moradi¹, ali farhadi², Hamdolah nasrolahi³

- 1- andstructor and faculty member of shahid sattari university of aviation sciences and technology
 2- assistant professor of shahid sattari university of aviation sciences and technology
 3- Assistant Professor of Management, Department of Management, Malik Ashtar University, Tehran, Iran

Article Information	Abstract
Accepted: 1402/07/21	Air Force played an incomparable role in the grounding of Saddam's war machine during the sacred defense era, especially in the first year of the war, according to the assigned missions. Therefore, the main goal of this research is to analyze the role of the air force in defeating the siege of Sosangard and to provide a model to improve the performance of this force in the future. This research, in terms of its purpose, is of the type of developmental research and in terms of its approach, it is the type of prospective qualitative research, which is based on the method of environmental monitoring and metacomposition, and based on the said method, an effort has been made to explain the role of Nahaja correctly. . The main source of data collection for this research is documents and documents, previous studies and topics presented in related meetings and conferences, especially the conference on Nahaja's role in defeating the siege of Sosangard, which was held in the University of Aviation Sciences and Technology in 2018. In order to check the validity and reliability of the obtained model, focus groups and Kappa index were used. Based on meta-composite methodology and by examining the obtained data, the concepts were extracted and coded in a multi-stage process and organized in the form of a model called the knowledge-based air defense model, whose dimensions include stopping and stabilizing hostile and enemy forces, supporting Other forces operating in the operation area are carrying out combat missions in the enemy's territory and strengthening the defense base of the country.
Receieved: 1402/03/28	
Keywords : Air force, holy defense, siege of Sosangard, aerial photography, ultracombination	
Corresponding anuthor: mostafa moradi	
Email: mostafamoradi3137@gmail.com	
HOW TO CITE: Mostafa moradi, ali farhadi ,Hamdolah nasrolahi . Explaining the rol of air power in sacred defense and presenting a knowledge-based air defense model. .Journal of Air Defense Manegment. Vol. 2, No, 1, 1402	

۱. مقدمه

کشور ما از جمله کشورهایی است که با بحران های مختلفی مواجه می شود از جمله زلزله، جنگ، همه گیری یک بیماری واگیردار و .. از جمله بحران هایی که تا کنون مواجه شده است جنگ تحمیلی بود. اگر چه تحقیقات زیادی در خصوص جنگ صورت پذیرفته است ولی به نقش نیروی هوایی کم پرداخته شده است (لطفی و همکاران، ۱۴۰۱). نیروی هوایی و به تعبیر مقام معظم رهبری^{مدظله العالی}، نیروی هوایی الهی در پیروزی انقلاب اسلامی، شکوفایی انقلاب و همچنین در دفاع مقدس نقش بی بدیلی داشته است.

هنوز یک هفته از ورود رهبر کبیر انقلاب پس از سال ها تبعید به کشور نگذشته بود که دلیرمردان نیروی هوایی با انجام رژه در پیشگاه ایشان توانستند با این حرکت جانانه خویش باعث یاس و ناامیدی بیگانگان شوند. نوزدهم بهمن ماه ۱۳۵۷ کارکنان نیروی هوایی با گام بلند خویش و با حرکت متهورانه به خوبی توانستند زمینه ریشه کن شدن حکومت پهلوی را سرعت ببخشند و برای همین نوزدهم بهمن، سالگرد اعلام اطاعت و وفاداری نیروی هوایی به رهبر کبیر انقلاب و بنیان گذار جمهوری اسلامی، نقطه عطف تاریخ انقلاب اسلامی است.

نیروی هوایی با عملیات های هدفمند و کوبنده خود توانست با نیروهای متجاوز مقابله کند تا جای که ارتش عراق به بن بست رسید و دیوانه وار با موشک های خود مناطق مسکونی و شهرها را مورد هدف قرار می داد. به هر حال خلبانان شجاع ما توانستند علاوه بر تضعیف شدید نیروی هوایی عراق، با ازجان گذشتگی و با همکاری نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، نیروی دریایی عراق را به طور کلی منهدم نمایند و بالاخره این نیروی هوایی بود که در عملیات های مختلف مثل شکست حصر سوسنگرد، آبادان و ... با انجام مأموریت های رزمی و پشتیبانی رزمی کمک شایسته و تأثیرگذاری بر روند جنگ داشته باشد.

نیروی هوایی علاوه بر مأموریت های اصلی، در حوزه های غیرتخصصی نیز کمک شایانی به نیروهای مسلح در جنگ تحمیلی انجام داده است که یکی از این موارد، عملیات شکست حصر سوسنگرد می باشد که در آن کارکنان غیور نیروی هوایی علاوه بر انجام وظایف تخصصی، در حوزه های زمینی هم نقش آفرینی نمودند و تعدادی از کارکنان نهاجا به عنوان داوطلب در این شهر حاضر شدند و با انتخاب مقام معظم رهبری فرماندهی نیروهای داوطلب در این شهر به یکی از افسران نهاجا واگذار گردید و ایشان و سایر رزمندگان نهاجا از آسمان و زمین در این عملیات پا به پای سایر رزمندگان (نیروی زمینی، سپاه پاسداران، ژاندارمری، جهاد سازندگی، نیروهای جنگ های نامنظم و ...) جنگیدند و نقش

مؤثری در شکست حصر سوسنگرد به نام خود زدند و برگ زرین دیگری بر افتخارات نیروی هوایی افزودند.

تجهیز شدن به علم و فناوری روز در عرصه نبرد برای هر سازمان دفاعی و کشوری ضروری است. مطمئناً رشد و توسعه علم و فناوری در سطح دنیا و بهره‌گیری مناسب از منافع آن در حوزه دفاع، مبتنی بر بررسی و تحقیق در حوزه‌های مربوط امکان‌پذیر نیست. رشد علم و فناوری موجب تغییر ماهیت نبردها شده است و نمونه‌های از این تغییرات در جنگ‌های اخیر (جنگ قره باغ و جنگ اوکراین) مشاهده شده و به‌نوعی می‌توان گفت که جنگ کلاسیک و با ابزارهای و تجهیزات و تسلیحات کلاسیک، کم‌کم جای خود را به جنگ‌افزارهای نوین می‌دهد و در حوزه رزم هوایی این تغییرات حتی گسترده‌تر از سایر حوزه‌های جنگ است و اکنون پهپادها، ریزپرنده‌ها، سلاح‌ها لیزری و ... ماهیت جنگ‌ها را کاملاً دگرگون کرده است.

برخی از مهمترین دلایل اهمیت بررسی تجارب گذشته را می‌توان چنین خلاصه کرد:

- ضرورت نوآوری برای بقا، رقابت و رشد سازمان‌ها، مستلزم شناخت نقاط قوت و به ضعف اقدامات گذشته مرتبط می‌گردد.

- شدت تغییر و تحول‌های علم و فناوری طی دهه‌های اخیر و اهمیت یافتن حوزه جنگ هوایی

تغییرات علمی و فناورانه موجب پدیدار شدن پارادایم‌های جدیدی در حوزه دفاع و رزم شده است، ازاین رو بررسی تجارب گذشته در به‌کارگیری منابع موجود به بهترین وجه ممکن در راستای آمادگی برای آینده، امروز اهمیت زیادی پیدا کرده است و عدم پرداختن به این موضوع، آینده قدرت هوایی و در نتیجه امنیت کشور را به خطر خواهد انداخت. از این رو در این مقاله نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد بررسی و تبیین گردیده است.

۲. پیشینه و مبانی نظری

پیشینه تحقیق

نیک بخش حبیبی و سعید سلکی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل مدل عملکرد عملیاتی نیروی هوایی ا.ج.ا. ایران در فرآیند آزادسازی سوسنگرد به موضوع آزادسازی شهر سوسنگرد پرداخته‌اند. حسن علوی فر (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "باز تحلیل روزشمار نقش نهاجا در عملیات آزادسازی سوسنگرد" به نحوه عملیات آزادسازی سوسنگرد و نقش نیروی هوایی در آن پرداخته است. نیک بخش حبیبی و مجید یوسفی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل فرآیند عملیات هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در آزادسازی سوسنگرد با تأکید بر نقش نیروی هوایی" به موضوع آزادسازی سوسنگرد پرداخته‌اند. مقدس و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی عملکرد نیروی هوایی

در عملیات آزادسازی سوسنگرد با تأکید بر نقش رهبر معظم انقلاب اسلامی " به بررسی عملکرد نیروی هوایی در عملیات آزادسازی سوسنگرد پرداخته‌اند. یوسفی و زروندی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان " تحلیل مأموریت‌های رزمی و پشتیبانی رزمی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در آزادسازی سوسنگرد " به تحلیل نقش نیروی هوایی در عملیات موصوف پرداخته‌اند. دهقانی، شریف دینی و درزیان (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان " بررسی عملکرد پدافند هوایی در عملیات آزادسازی سوسنگرد " به تحلیل عملیات سوسنگرد پرداخته‌اند. حسینی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "نقش قدرت هوایی ایران در توقف و تثبیت دشمن طی سال اول جنگ " به تبیین این موضوع پرداخته است.

مبانی نظری

«عملیات هوایی» به مجموعه عملیاتی گفته می‌شود که در آن از هواگردها^۱ و هواپیماها^۲ از طریق بعد سوم یا ارتفاع برای انجام مأموریتی هوایی استفاده می‌شود. عملیات اصلی هوایی به دو نوع عملیات پروازی (رزمی و پشتیبانی رزمی) و عملیات پشتیبانی عمومی (غیرپروازی) تقسیم می‌شود (ایزدی رضا، ۱۳۸۶).

الف: عملیات پروازی: عملیات پروازی به دودسته عملیات رزمی هوایی و عملیات پشتیبانی رزمی هوایی تقسیم می‌گردد. عملیات رزمی هوایی به عملیاتی گفته می‌شود که در آن برای رسیدن به هر هدفی از اهداف جنگ و یا صحنه عملیات از تسلیحات هوایی در رویارویی مستقیم با دشمن استفاده شود و عملیات پشتیبانی رزمی هوایی به عملیاتی گفته می‌شود که در آن یگان‌های رزمی را در رسیدن به هدفی از اهداف جنگ در صحنه عملیات هوایی به صورت مستقیم کمک می‌کنند (نیک بخش حبیبی، ۱۳۹۷).

ب: عملیات پشتیبانی عمومی یا غیرپروازی: به این نوع از فعالیت و یا اقدامات کلی که در جهت تأمین نیازها و پشتیبانی عمومی از عملیات پروازی صورت می‌گیرد عملیات پشتیبانی خدمات رزمی (پشتیبانی عملیاتی) می‌گویند.

به‌طور کلی نیروی هوایی هر کشور باید قادر باشد در موارد مشروح زیر از قدرت پروازی خود با اتکال به ساختار، تسلیحات، سامانه‌ها و پرنده‌های در دسترس استفاده نماید:

انهدام قدرت هوایی دشمن: نخستین و مهم‌ترین مأموریت رزمی نیروی هوایی در جنگ، انهدام قدرت هوایی دشمن است. به این عملیات که بسیار پیچیده، مهم و راهبردی است، انهدام نیروی هوایی دشمن^۳ نیز می‌گویند.

^۱ Aircraft

^۲ Airplane

^۳ Counter Air Operation

عملیات هوایی علیه نیروی سطحی دشمن: این گونه عملیات شامل پشتیبانی هوا به سطح زمین و پشتیبانی هوا به سطح دریایی و زیرسطحی، این عملیات رزمی به انواع پشتیبانی هوایی نزدیک، عملیات ممانعت هوایی با مجرا سازی منطقه نبرد و شناسایی مسلح تقسیم می گردد (یدالله حسینی ۱۳۸۵).

عملیات دفاع هوایی: منظور از عملیات دفاع هوایی^۱ عملیاتی است که از طریق آن مرزهای هوایی کشور در برابر حملات هوایی هواگردها، هواپیماها و موشک های دشمن پاسداری و محافظت شود. این عملیات شامل کلیه فعالیت های هشدار اولیه^۲، آماده باش هوایی^۳، ره گیری^۴ و رزم با درگیری هوا به هوا^۵ می شود (نیک بخش حبیبی ۱۳۹۷).

عملیات شناسی پشتیبانی رزمی نیز به عملیات ترابری هوایی راهبردی، ترابری هوایی عملیاتی و ترابری هوایی تاکتیکی (عملیات مشترک در منطقه تاکتیکی) از قبیل رهائش چتر باز، هوا برد گروه رزمی، بار ریزی هوایی و عملیات ویژه ترابری هوایی و... تقسیم بندی می گردد (ایزدی رضا ۱۳۸۶). در دفاع مقدس، عملکرد نیروی هوایی، خصوصاً خلبانان، بسیار چشمگیر بود. آن ها با انجام پروازها و عملیات های متعدد هوایی، از جمله عملیات انتقام، کمان ۹۹ و... مانع پیشروی سریع دشمن شدند. دشمنی که وعده کرده بود ظرف مدت یک هفته به تهران خواهد رسید! اما وقتی صفحات تاریخ را ورق می زنیم کمتر نامی از تیزپروازان نیروی هوایی و یکان های نیروی زمینی ارتش که در روزها و ماه های اول جنگ در مرزها با تمام توان ایستادگی کردند، برده شده و چنین تصور می شود که با توجه به اینکه همه امیدها در آن روزها به ارتش بوده، شاید آن ها اصلاً در روزها و ماه های آغازین جنگ تحمیلی وارد صحنه نشده اند!

یکی از عملیات های موفق که در تاریخ ۲۶ آبان سال ۵۹، یعنی دو ماه بعد از آغاز جنگ تحمیلی توسط رزمندگان ایران اسلامی انجام شد، عملیات آزادسازی سوسنگرد بود.

اهمیت این عملیات به گونه ای بود که با توجه به اینکه بنی صدر به عنوان فرمانده کل قوای وقت تعیین و معرفی شده بود، حضرت امام خمینی (ره) نماینده خود در شورای عالی دفاع، یعنی مقام معظم رهبری را به منطقه اعزام کرد تا هرچه سریع تر کار آزادسازی سوسنگرد انجام شود. گرچه در آزادسازی این شهر نیروهای داوطلب مردمی، گروه جنگ های نامنظم شهید دکتر مصطفی چمران، تیپ ۲ و ۳ لشکر

^۱ Air Defense Operation

^۲ Early-Warning Activities

^۳ Air Alerts

^۴ interception

^۵ Air-To-Air Combat

۹۲ زرهی خوزستان و... نقش مهم و ارزشمندی را ایفا کردند، اما از عملکرد نیروی هوایی و به‌ویژه خلبانان شجاع این نیرو کمتر سخن به میان آمده است.

انهدام تأسیسات حیاتی و اقتصادی دشمن از قبیل پالایشگاه‌ها، ایستگاه‌های برق و از همه مهم‌تر عقبه دشمن در کمترین زمان ممکن تنها از عهده خلبانان و جنگنده‌های نیروی هوایی برمی‌آمد که در طول دوران دفاع مقدس این مهم را به‌خوبی انجام دادند. اقدامی که گاه به‌هیچ وجه با ده‌ها لشکر و تیپ زمینی هم نمی‌توان آن را انجام داد. شاید بهتر است این‌گونه بیان شود که نیروی هوایی در طول جنگ به‌عنوان نیرویی خط‌شکن، نبوده بلکه مرکز شکن بوده است.

برابر اطلاع واصله از خبرگزاری آسوشیتدپرس خسارات وارده به عراق در جریان جنگ آن کشور با ایران متجاوز از ۱۸ میلیارد دلار است. ضمناً حمله ناموفق آن کشور به جبهه سوسنگرد تأثیر نامطلوبی در روحیه کشورهایی که به عراق کمک می‌کنند، گذارده است. در سال اول جنگ، به‌رغم تمام مشکلات و آمادگی‌های کم نیروهای مسلح که اجزای آن تا پائین‌ترین رده با آن درگیر بودند، نیروی هوایی در شرایط مطلوب‌تری نسبت به سایر نیروها قرار داشتند. به‌طوری‌که نیروی هوایی اولین نیرویی بود که پاسخی دندان‌شکن به تجاوز ارتش عراق داد و عملیات کمان ۹۹ را اجرا کرد (جهان‌فر، ۱۳۹۱).

در همان نخستین سال جنگ و قبل از شروع عملیات ثامن‌الائمه نیروی هوایی ارتش ۱۷۱۴۷ سورتی پرواز ترابری، ۱۴۴۲۳ سورتی پرواز مراقبت مسلحان هوایی بر فراز مناطق جنگی و غرب کشور و مناطق اقتصادی و سیاسی کشور مانند جزیره خارک و جماران و غیره، ۱۴۶۳ سورتی پرواز بمباران هوایی، ۲۶۲ سورتی پرواز شناسایی تاکتیکی و استراتژیکی و ۴۶۴ سورتی پرواز مراقبت دریایی و شناسایی کشتی‌های بیگانه در خلیج فارس به انجام رسانید.

۳. روش پژوهش

سنگ بنای تحقیقات تاریخی، بررسی اسناد و مدارک و استفاده از منابع مختلف می‌باشد، بنابراین در این تحقیق داده‌ها از متون علمی (مقالات)، مصاحبه‌های افراد کلیدی، همایش مرتبط با موضوع فوق و گزارش‌های رسانه‌های مختلف گردآوری و بر اساس رویکرد کیفی فراترکیب، با استفاده از نرم‌افزار maxquad11 داده‌ها کدگذاری (کدگذاری باز و محوری) مورد تحلیل قرار گرفت.

به‌منظور تحلیل اطلاعات از روش فراترکیب و نرم‌افزار MAXQDA استفاده گردید. داده‌های پژوهش حاضر از منابع علمی و سازمانی، مطالعه کتابخانه‌ای و مطالعه اسنادی گردآوری گردید و بالغ بر ۱۶ مقاله منتشره طی سال‌های گذشته گردآوری گردید. پس از آن به‌منظور بررسی نظام‌مند توده بزرگی از داده‌های گردآوری‌شده به واحدسازی و مقوله‌بندی داده‌ها اقدام شد. در ابتدا با دقت کامل به کدگذاری

باز پرداخته شد. در مرحله کدگذاری اولیه، مفاهیم اولیه برگرفته از داده‌ها ظهور یافت. در کدگذاری ثانویه یا متمرکز، مفاهیم مشترک در یک مقوله قرار داده شد. بعد از پایان یافتن کدگذاری باز، مرحله کدگذاری محوری آغاز شد. در این مرحله به کمک روش مقایسه ثابت به مقایسه مقوله‌های به‌دست‌آمده پرداخته شد و ابعاد آن‌ها مورد شناسایی قرار گرفت. در پایان نتایج در غالب یک مدل ارائه گردید. فراترکیب با فراهم نمودن یک نگرش نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف، به کشف موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش فعلی را گسترش و یک دید جامع، کل‌نگر و هولوگرافیک را نسبت به مسائل به وجود می‌آورد. نوبلت و هیر سه فاز اصلی انتخاب مطالعات، ترکیب ترجمه‌ها و ارائه ترکیب را برای فراترکیب و باروسو و ساندلوسکی روشی هفت گامی را معرفی نموده‌اند. (مروتی، ۱۳۹۳: ۱۲) در این پژوهش مقالات محققان گذشته را مورد کنکاش قرار داده و از روش هفت مرحله‌ای استفاده گردیده است که خلاصه این مراحل عبارت‌اند از:

- ۱- تنظیم سؤال پژوهش
- ۲- مروری بر ادبیات به شکل نظام‌مند
- ۳- جستجو و انتخاب متون مناسب
- ۴- استخراج اطلاعات متون
- ۵- تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی
- ۶- کنترل کیفیت
- ۷- ارائه یافته‌ها

یکی از راهبردهای افزایش روایی، چندسونگری در تحقیق می‌باشد (قربانی زاده، ۱۳۹۵: ۱۸) در همین رابطه؛ برای افزایش روایی تحقیق از چندسویه نگری در منابع استفاده شده است و کتابهای منتشرشده، مقالات، گزارش‌های رسانه‌ها و مصاحبه‌های منتشرشده از فعالان و مسئولین حوزه مربوطه استفاده گردیده است. یکی دیگر از معیارهای بررسی روایی در پژوهش کیفی، درگیری مداوم پژوهشگر با موضوع پژوهش می‌باشد. یکی از بهترین روش‌ها برای ایجاد اعتبار، درگیری طولانی با موضوع و مشاهده پیوسته است که این امر موجب جمع‌آوری داده‌های عمیق‌تر و در نتیجه حقیقی‌تر شدن داده‌ها می‌گردد. (هومن، ۱۳۸۹). از مواردی که محقق در این پژوهش رعایت نموده است درگیری طولانی مدت و پیگیری مستمر پژوهش بوده است. در این مطالعه در زمینه پایایی، از روش توافق یا همخوانی بین دو کدگذار استفاده شده و ضریب توافق به‌دست‌آمده ۹۱٪ می‌باشد که حاکی از توافق و همخوانی بالا و نیز ضریب پایایی مناسب می‌باشد.

یافته‌ها:

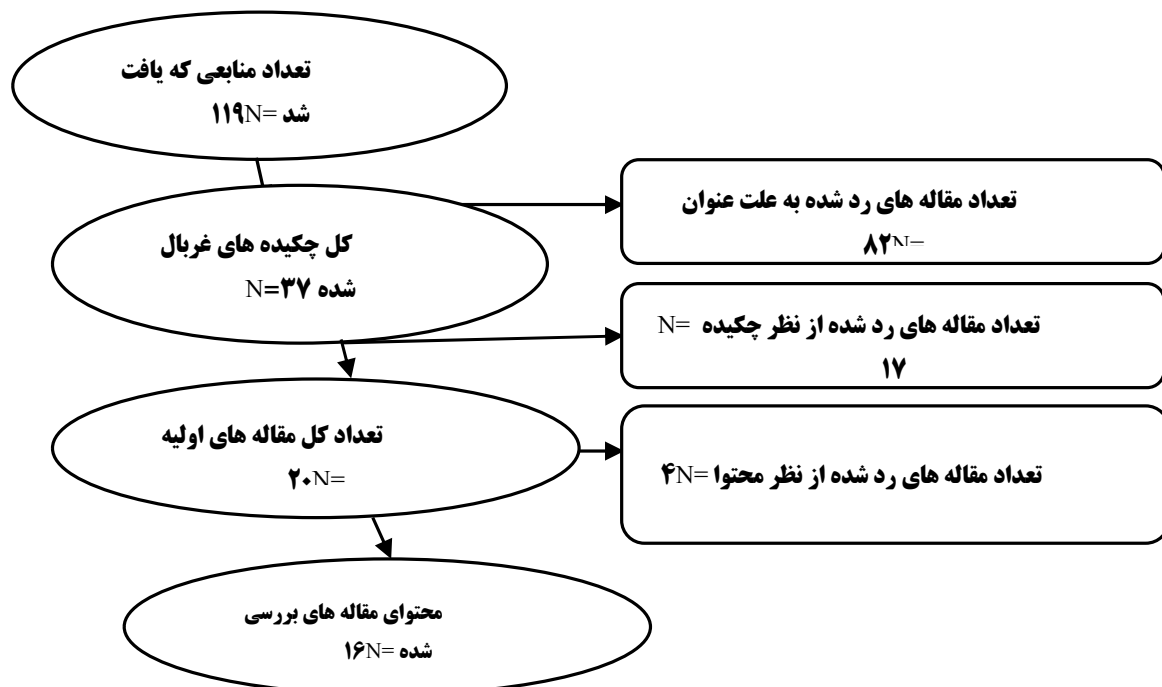
بر اساس روش فراترکیب، یافته‌های تحقیق در مراحل هفت‌گانه عبارت‌اند از:

مرحله اول: تنظیم سؤال پژوهش؛ برای تنظیم سؤال پژوهش از پارامترهای مختلفی مانند، جامعه مورد مطالعه، چه چیزی، چه موقع و چگونگی روش استفاده می‌شود. در این پژوهش، سؤالات اصلی زیر مورد کنکاش قرار گرفت:

نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد چه بوده است؟

مرحله دوم: مروری بر ادبیات به شکل نظام‌مند (پایش محیط)؛ در این مرحله، محقق جستجوی نظام‌مند خود را بر مقالات منتشرشده متمرکز می‌کند و واژگان کلیدی مرتبط را انتخاب می‌کند.

مرحله سوم: جستجو و انتخاب متون مناسب؛ در این گام، محقق در هر بازبینی تعدادی از مقالات را رد می‌کند که این مقاله‌ها در فرآیند فراترکیب مورد بررسی قرار نمی‌گیرند.

شکل شماره ۲- فرآیند بازبینی برای انتخاب مقاله‌های موردنظر

به‌محض اینکه مقالات برای تناسب با پارامترهای مطالعه بررسی شد، در قدم بعدی کیفیت روش‌شناختی مطالعه‌ها ارزیابی شد. هدف از این گام، حذف مقاله‌هایی است که به یافته‌های اراده شده اعتمادی نداشته‌ایم. در این بخش از برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی^۱ ابزاری که به‌منظور ارزیابی کیفیت مطالعه‌های اولیه پژوهش‌های کیفی استفاده می‌شود، نیز استفاده شده است. CASP، ده سؤال است که به ما کمک می‌کند تا مفهوم تحقیق کیفی را دریافته و دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی

^۱ Critical Appraisal Skills Program (CASP)

پژوهش را مشخص سازیم. این سؤالات بر این موارد تمرکز دارد، ۱- اهداف پژوهش، ۲- منطق روش، ۳- طرح تحقیق، ۴- روش نمونه‌برداری، ۵- جمع‌آوری داده‌ها، ۶- انعکاس‌پذیری (رابطه بین محقق و شرکت‌کنندگان)، ۷- ملاحظات اخلاقی، ۸- دقت تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۹- بیان واضح و روشن یافته‌ها، ۱۰- ارزش پژوهش. در این مرحله به هر کدام از این سؤالات یک امتیاز کمی داده شد، بنابراین توانستیم امتیازاتی را که به هر مقاله داده شد را جمع و به اجمال مجموعه مقالات را بررسی و نتایج ارزشیابی به دست آمد. بر اساس مقیاس ۵۰ امتیازی CASP سیستم امتیازبندی زیر مطرح و هر مقاله‌ای که پایین‌تر از امتیاز خوب (کمتر از ۳۰) بود، حذف شد: عالی (۵۰-۴۰)، خیلی خوب (۴۰-۳۱)، خوب (۳۰-۲۱)، متوسط (۲۰-۱۱) و ضعیف (۱۰-۰). بر اساس امتیازهای داده‌شده به هر مقاله، حداقل میانگین امتیاز داده‌شده به مقالات ۲۱ و حداکثر امتیاز داده‌شده ۴۸ بوده است. در نتیجه در فرآیند ارزشیابی، ۱۶ مقاله بابت تجزیه و تحلیل باقی ماند.

مرحله چهارم: استخراج اطلاعات متون

در سراسر فراترکیب، پژوهشگر به‌طور پیوسته مقالات منتخب و نهایی شده را، به‌منظور دستیابی به یافته‌های درون‌محتوایی مجزایی که در آن‌ها مطالعه‌های اصلی و اولیه انجام می‌شوند، چندین بار مرور می‌کند. در پژوهش حاضر، اطلاعات مقالات بدین‌صورت دسته‌بندی شده است: مرجع مربوط به هر مقاله ثبت شد و اطلاعات روش‌شناختی کلیدی مانند هدف پژوهش، روش، رویه‌ها و وسایل سنجش یادداشت و درنهایت صفحاتی که عوامل را اشاره کرده است، درج گردید.

مرحله پنجم: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

هدف فراترکیب، ایجاد تفسیر یکپارچه و جدیدی از یافته‌ها می‌باشد. این روش برای شفاف‌سازی مفاهیم، الگوها و نتایج در پالایش حالت‌های موجود دانش و ظهور مدل‌های عملیاتی و تئوری‌ها پذیرفته شده است. (فینگلد، ۲۰۰۳: ۱۳) در طول تجزیه و تحلیل، پژوهشگر موضوعاتی را جستجو می‌کند که در میان مطالعه‌های موجود در فراترکیب پدیدار شده‌اند. این مورد به‌عنوان "بررسی موضوعی" شناخته می‌شود. به‌محض اینکه موضوعات شناسایی و مشخص شدند، بررسی‌کننده یک طبقه‌بندی را شکل می‌دهد و طبقه‌بندی‌های مشابه و مربوط را در موضوعی قرار می‌دهد که آن را به بهترین گونه توصیف می‌کند. موضوع‌های اساس و پایه‌ای را برای ایجاد "توضیحات، مدل‌ها و تئوری‌ها یا فرضیات" کاری ارائه می‌دهند. (ساندلوسکی، ۲۰۰۷) در پژوهش حاضر، ابتدا تمام عوامل استخراج شده از مطالعه‌ها به‌عنوان کد (مؤلفه‌ها) در نظر گرفته شده و سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از این کدها، آن‌ها را در یک مفهوم مشابه (ابعاد) دسته‌بندی کرده تا به این ترتیب مفاهیم پژوهش شکل داده شود.

مرحله ششم: کنترل کیفیت

مطابق روش فراترکیب، رویه‌های زیر برای حفظ کیفیت در مطالعه در نظر گرفته شد:

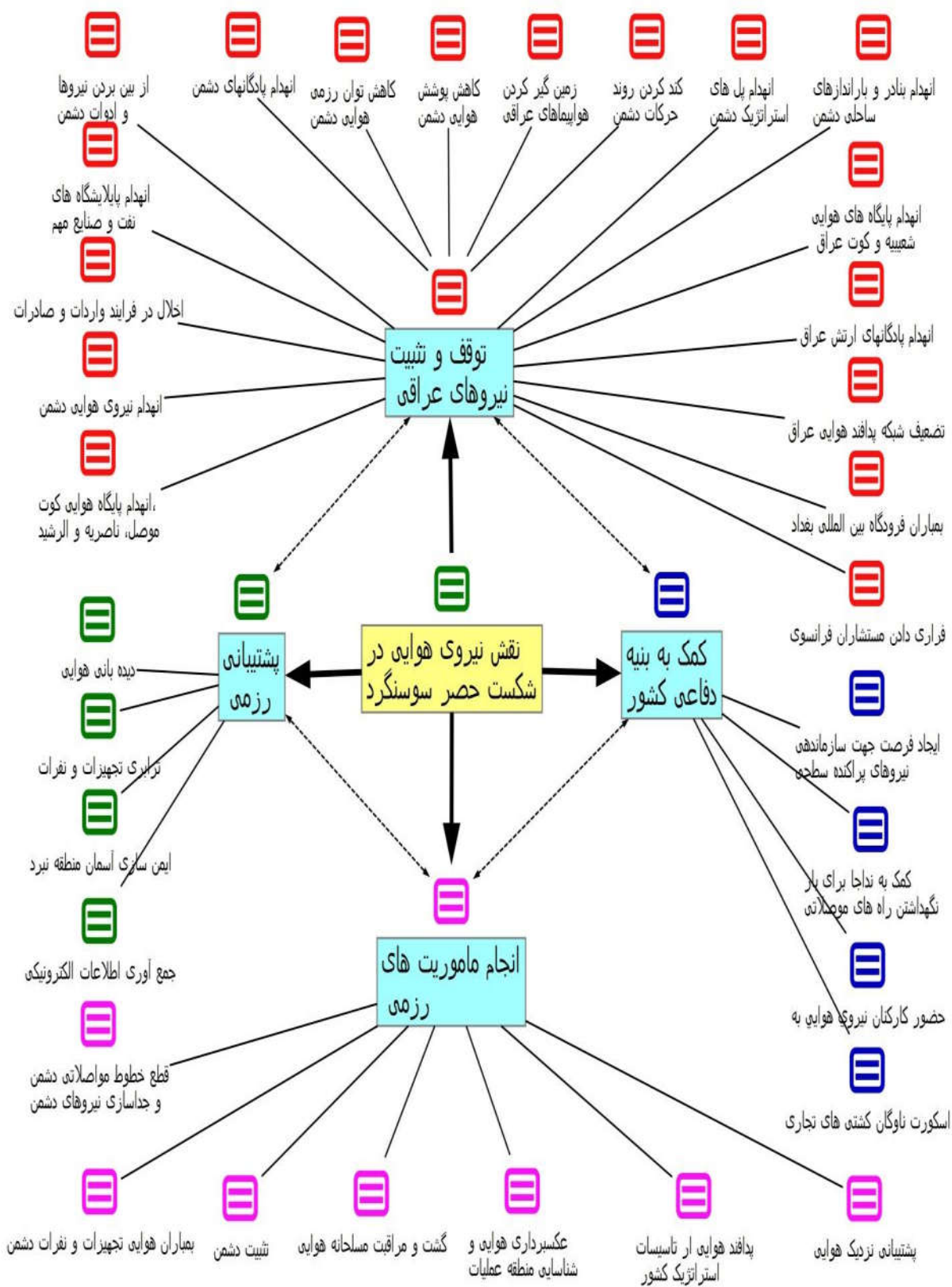
- ۱- در سراسر پژوهش، تلاش شد تا با فراهم نمودن توضیحات روشن و واضح برای گزینه‌های موجود در تحقیق، گام‌های اتخاذشده برداشته شود.
- ۲- هر دو راهکار جستجوی الکترونیک و دستی جهت یافتن مقالات به کاربرده شد.
- ۳- روش‌های کنترل کیفیت در مطالعات تحقیقی کیفی اصلی به کاربرده شد.
- ۴- برای ترکیب مطالعات اصلی، از ابزار CASP، جهت ارزیابی فراترکیب استفاده شد. هم‌چنین در این پژوهش، به منظور حفظ کیفیت مطالعه از شاخص کاپا^۱ نیز استفاده شد که چگونگی محاسبه این شاخص در قسمت بعد به طور مفصل شرح داده شده است.

مرحله هفتم: ارائه یافته‌ها

در این مرحله از روش فراترکیب، یافته‌های حاصل از مراحل قبل ارائه می‌شوند. ۱۶ مقاله‌ی انتخاب‌شده از سوی اکیپ ۳ نفره پژوهش حاضر، در مدت‌زمان ۱ ماه به‌دقت مورد بررسی قرار گرفت و اطلاعات موردنیاز بر اساس هدف اصلی این مقاله شناسایی شد. ترکیب یافته‌ها پس از اعمال نظر خبرگان دانشگاهی به شرح زیر به دست آمد. بر اساس نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، یافته‌ها نشان می‌دهد که در آزادسازی سوسنگرد هر دو نوع مأموریت یعنی مأموریت رزمی و پشتیبانی رزمی نه‌اجا تأثیر بسزایی داشته‌اند و نیروی هوایی در پشتیبانی نزدیک هوایی، مجزا کردن منطقه نبرد، عملیات علیه نیروی هوایی دشمن، ترابری تاکتیکی و شناسایی تاکتیکی و سوخت‌گیری هوایی، مأموریت جنگ الکترونیک و مأموریت امداد و نجات اقدامات مؤثر و سازنده‌ای را انجام داده است. نیروی هوایی با طرح‌ریزی‌های اولیه عملیاتی و با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی و بمباران نیروها و زیرساخت‌های دشمن در روزهای اول جنگ و به‌ویژه عملیات آزادسازی سوسنگرد فرصت‌های زیادی را برای کشور فراهم نمود که ازجمله آن‌ها می‌توان به فرصت لازم جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی و انجام طرح‌ریزی‌های اولیه پدافندی، ایجاد فرصت لازم جهت انتقال نیروهای سطحی از پشت جبهه به مناطق عملیاتی، کاهش ظرفیت جنگی دشمن در دست زدن به حملات احتمالی هوایی به نقاط حساس کشور و کاهش توان رزمی هوایی دشمن برای پوشش‌های هوایی مناطق عملیاتی گردید.

¹ Kappa Indicator

با توجه به یافته‌های این فراترکیب، نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد به شرح زیر می‌باشد:

نقش نیروی هوایی در شکست حصر سوسنگرد

الف) توقف و تثبیت نیروهای عراقی

نیروی هوایی با طرح‌ریزی‌های اولیه عملیاتی و با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی و بمباران نیروها و زیرساخت‌های دشمن در روزهای اول جنگ و به‌ویژه عملیات آزادسازی سوسنگرد فرصت‌های زیر را ایجاد کرد: فرصت لازم جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی و انجام طرح‌ریزی‌های اولیه پدافندی. دادن فرصت لازم تا نیروهای سطحی از پشت جبهه به مناطق عملیاتی انتقال یابند. کاهش ظرفیت جنگی دشمن در دست زدن به حملات احتمالی هوایی به نقاط حساس کشور. کاهش توان رزمی هوایی دشمن باعث کاهش پوشش‌های هوایی آن شد.

انهدام پایگاه‌های هوایی شعیبیه و کوت عراق: در ساعت ۱۶ روز ۱۳۵۹/۶/۳۱ در کمتر از ۲ ساعت پس از حمله رژیم بعث صدام، اولین عملیات اقتدار و قدرت هوایی خود را با نام "عملیات استراتژیک انتقام" و انهدام دو پایگاه هوایی شعیبیه و کوت عراق به نمایش گذاشت و باندها و سطوح پروازی و مسیرهای خیزش و پناهگاه‌های هواپیماها در این دو پایگاه بمباران شد.

در عملیات کمان ۹۹ جنگنده‌های ارتش توانستند بیش از ۶۰ درصد توان هوایی ارتش عراق را نابود کنند و ارتش عراق تا مدت‌ها نمی‌توانست از نبردهای زمینی، پشتیبانی هوایی پر قدرتی انجام دهد. حتی این عملیات، منجر شد که بسیاری از پایگاه‌های هوایی ارتش عراق تا مدت‌ها عملیاتی نباشد و در بسیاری از موارد، پایگاه‌های نیروی هوایی ارتش بعثی، بیش از سه ماه دچار اختلال بودند.

انهدام نیروی هوایی دشمن:

صبح روز یکم مهرماه ۱۳۵۹ یکی از بزرگ‌ترین و کوبنده‌ترین عملیات هوایی جهان به اجرا درآمد. اهداف این عملیات پایگاه‌های هوایی، مخازن سوخت و مهمات، پالایشگاه‌ها، آشیانه هواپیماها، پناهگاه‌های تعمیرات و نگهداری هواپیما، باندهای پروازی، رادارهای هدایت‌کننده هواپیماهای جنگی، برج‌های مراقبت و مراکز مخابراتی عراق در مناطق کرکوک، موصل، رشید، حبانیه، ناصریه، شعیبیه، کوت و المثنی بودند.

در این عملیات از جنگنده بمب‌افکن‌های اف-۵ و اف-۴ برای بمباران و شکاری-رهگیرهای اف-۱۴ برای محافظت از هواپیماها و بوئینگ ۷۴۷ و بوئینگ ۷۰۷ برای سوخت‌رسانی و سی-۱۳۰ هرکولس برای جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی برای مشخص کردن محل پایگاه‌های موشکی استفاده شد؛ و در مجموع در این عملیات ۲۰۰ فروند هواپیما شرکت داشتند؛ و حدود ۴۰۰ نفر از کارکنان عملیاتی و فنی درگیر مستقیم با این عملیات بودند.

در پی این عملیات رعدآسا، نیروی هوایی عراق برای مدت طولانی نیمی از توان عملیاتی خود را از دست داد و تا مدت‌ها پس از آن پایگاه‌های هوایی این کشور قادر به استفاده از تمام و یا بخشی از توان رزمی خود نبودند، به‌طوری‌که پایگاه هوایی الرشید به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پایگاه‌های هوایی عراق تا ۶۹ روز پس از این رزم هوایی غیرعملیاتی بود و موجب کاهش توان رزمی هوایی دشمن و کاهش فعالیت‌های هوایی بر فراز جبهه‌های زمینی و کسب برتری هوایی برای دلاور مردان عرصه پیکار شد.

انهدام پادگان‌های ارتش عراق: پادگان‌های ارتش عراق در خاک این کشور در تدارک ارتش بعثی نقش کلیدی ایفا می‌کردند، لذا از مورخه ۱۳۵۹/۸/۱ انهدام پادگان‌های ارتش عراق شروع شد و در این عملیات‌های هوایی این پادگان‌ها در هم کوبیده شدند و تعداد ۲۳۷ سورتی پرواز انجام شد و ۵۶۴۴۸۰ پوند مهمات بکار رفت.

انهدام بنادر و باراندازهای ساحلی دشمن: انهدام بنادر استراتژیک و باراندازهای ساحلی دشمن شروع ۱۴ از مورخه ۱۳۵۹/۷/۱۴ شروع شد. عراق بنادر و تأسیسات ساحلی مانند ایران و عربستان در اختیار ندارد. بنادر مهم عراق شامل بندر بصره در شط العرب، بندر صفوان، بندر فاو، بندر ام القصر و سکوه‌های نفتی البکر و الامیه بود که در برابر حملات هوایی ایران به‌ویژه پایگاه هوایی بوشهر بسیار آسیب‌پذیر بودند.

این بنادر طرح حملات هوایی قرار گرفته که در ۱۳۵۹/۷/۱۴ با تعداد ۴۲ سورتی پرواز بمباران هوایی و مصرف ۱۳۲۴۲۳ پوند مهمات مورد هجوم جنگنده‌های ایران قرار گرفتند. در این عملیات ۴ فروند جنگنده "اف-۴" ایران از دست رفت. این نوع عملیات تا آخر دفاع مقدس انجام می‌گرفت.

اخلال در فرایند واردات و صادرات: قطع استراتژیک نفت خام دشمن (انهدام مراکز استخراج نفت، تلمبه‌خانه‌ها، پالایشگاه‌ها مراکز تولید فراورده‌های نفتی، مخازن سوخت، پایانه‌های صدور نفت خام) یکی دیگر از اقدامات نیروی هوایی قبل از عملیات سوسنگرد بود.

انهدام پل‌های استراتژیک دشمن: در تاریخ ۱۳۵۹/۷/۲ نیروی هوایی عملیاتی باهدف انهدام پل‌های استراتژیکی دشمن در نزدیکی مرز و در عقبه دشمن انجام داد و تعداد ۳۰ سورتی پرواز انجام گرفت که در حدود ۷۱۶۶۸ پوند مهمات مصرف شد.

انهدام پالایشگاه‌های نفت و صنایع مهم: در روز دوم جنگ با دستور فرمانده نیروی هوای ارتش «شهید سرلشکر خلبان جواد فکوری» مأموریت آفند استراتژیک هوایی مبنی بر انهدام مراکز تولید فراورده‌های نفتی عراق ابلاغ گردید. هدف و مأموریت نیروی هوایی در طول هشت سال دفاع مقدس بیرون راندن و متوقف ساختن ماشین جنگی دشمن بود. بر این اساس فعالیت‌های رزمی نیروی هوایی در طول دوران هشت‌ساله دفاع مقدس در غالب عملیات‌های استراتژیکی و تاکتیکی را می‌توان شامل انهدام: پالایشگاه‌های نفت برای قطع صدور نفت و عدم تولید فراورده‌های نفتی، صنایع بزرگ، پایگاه‌های نیروی هوایی دشمن در عمق خاک آن کشور، نیروی دریایی دشمن، پل‌های ارتباطی روی رودخانه‌های بزرگ، رژیم بعث صدام برشمرد.

با بمباران‌های مراکز نفتی، تلمبه‌خانه‌ها، پالایشگاه‌ها و سامانه‌های حمل‌ونقل فراورده‌های نفتی موجب قطع صدور نفت و کاهش تولید سوخت و انواع روغن‌های موتور و هیدرولیک در صنعت نفت عراق گردید به‌طوری‌که در اواخر مهرماه ۱۳۵۹ هنوز یک ماه از آغاز حمله سراسری عراق نگذشته بود که ظرفیت تولید فراورده‌های نفتی آن کشور به ۱۰٪ درصد رسید و صدور نفت خام از طریق خط لوله زاخو به بندر یومورتالیک در خاک ترکیه از ۳۵ میلیون تن در سال به صفر تنزل یافت و خط لوله بندر

بانیاس سوریه در ساحل مدیترانه بسته شد و تولید نفت خام عراق از ۴ میلیون بشکه در روز به میزان ۲۵۰۰۰۰ بشکه کاهش یافت.

کاهش پوشش هوایی دشمن: نیروی هوایی با طرح‌ریزی‌های اولیه عملیاتی و با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی و بمباران نیروها و زیرساخت‌های دشمن در روزهای اول جنگ و به‌ویژه عملیات آزادسازی سوسنگرد فرصت‌های زیر را ایجاد و باعث کاهش توان رزمی هوایی دشمن و کاهش پوشش‌های هوایی آن شد.

کاهش توان رزمی هوایی دشمن: نیروی هوایی با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی باعث کاهش توان رزمی هوایی دشمن شد.

فراری دادن مستشاران فرانسوی: در اواخر مهرماه سال ۱۳۵۹ گزارشی دقیق از سوی فرمانده وقت پایگاه هوایی مهرآباد در اختیار فرماندهی نیرو قرار گرفت. در گزارش آمده بود:

"با توجه به قراردادی که کشور عراق با کشور فرانسه در سال ۱۹۷۷ (۱۳۵۶ خورشیدی) منعقد کرده، کشور فرانسه متعهد شده است که تعدادی جنگنده پیشرفته "میراژ اف ۱ سی" را در اختیار عراق قرار دهد و با توجه به نزدیک شدن زمان تحویل میراژها، کشور فرانسه تعداد ۴۷ نفر از کارشناسان خود را برای آموزش خلبانان و کارکنان عراقی به پایگاه الحریه نزدیک به موصل در شمال عراق فرستاده است."

بعد از انعکاس این گزارش، نیروی هوایی ایران که می‌خواست روند آموزش نیروهای دشمن هرچه سریع‌تر متوقف شود و همچنین خوشامدی به فرانسوی‌هایی دهد که خود را وارد جنگ با ایران کرده بودند بدهد، دست بکار شد.

طرح عملیات سلطان پی‌ریزی شد و کارهای اولیه آغاز شد و نیروی هوایی طرح اولین حمله عمقی به خاک عراق را با نام سلطان ۱۰ پی‌ریزی کرد و قرار شد تعدادی شکاری بمبافکن فانتوم با پشتیبانی هواپیماهای ره‌گیر اف ۱۴ این عملیات را انجام دهند.

طرح عملیات توسط سرهنگ ... و سرگرد ... به اتمام رسید. مطابق طرح، سرهنگ ... اعلام نمود که شش فروند فانتوم هرکدام مسلح به ۱۲ بمب MK82 متعلق به گردان‌های ۳۱ و ۳۲ شکاری پایگاه شهید نوژه همدان به پرواز درمی‌آیند و این بار به‌جای شرق از قسمت شمال به خاک عراق وارد می‌شوند و با پیشروی به میزان ۳۰۰ کیلومتر در خاک دشمن، به پایگاه موصل حمله می‌کنند و باز می‌گردند.

بمباران فرودگاه بین‌المللی بغداد: پایگاه‌های هوایی حبانیه شامل «تموز» و «هضبه» در غرب بغداد، فرودگاه بین‌المللی بغداد، پایگاه هوایی کرکوک در استان کرکوک، فرودگاه المثنی و برخی فرودگاه‌های دیگر در امواج بعدی حملات هوایی در روز دوم جنگ بمباران شدند. در موج دوم حملات هوایی، پایگاه یکم و دوم شکاری هر یک با ۵۰ درصد از هواپیماهای آماده خود حمله‌ور شدند. در این عملیات ۱۱ فروند هواپیمای جنگنده بمبافکن از بین رفت.

ب) انجام مأموریت‌های رزمی

انجام ده‌ها سورتی پرواز رزمی و پشتیبانی توسط نیروی هوایی جمهوری اسلامی ایران، به‌کارگیری سامانه‌های پدافند هوایی، حضور مستقیم در کنار رهبر معظم انقلاب از جمله اقدامات نیروی هوایی کشورمان برای آزادسازی سوسنگرد به شمار می‌رود. عملکرد نیروی هوایی آن‌چنان درخشان بود که رهبر معظم انقلاب اسلامی به‌دفعات به نیکی از آن یاد کردند. از جمله ویژگی‌های این حضور، هماهنگی بالای سامانه‌های آفندی و پدافندی به شمار می‌رود.

در آزادسازی سوسنگرد هر دو نوع مأموریت نیروی هوایی، یعنی مأموریت رزمی و پشتیبانی رزمی تأثیر بسزایی داشته‌اند ولی نتایج نشان می‌دهد که مأموریت‌های رزمی دارای تأثیر بیشتری بوده که به ترتیب پشتیبانی نزدیک هوایی، مجزا کردن منطقه نبرد، عملیات علیه نیروی هوایی دشمن، ترابری تاکتیکی و شناسایی تاکتیکی می‌باشند و در بخش مأموریت‌های پشتیبانی رزمی مأموریت سوخت‌گیری هوایی، مأموریت جنگ الکترونیک و مأموریت المداد و نجات در رتبه‌های بعدی بوده‌اند.

تثبیت دشمن:

اقدامات سال اول جنگ منطقی - صحیح و کاملاً حساب‌شده و مؤثر بوده است ارتش به‌عنوان تنها یگان سازمان‌دهی شده موجود کشور به‌خوبی توانست به بهترین شکل ممکن وارد جنگ شود و طبق اصول کلاسیک جنگ با بهره‌گیری از توان علمی بسیار بالا نسبت به تثبیت دشمن اقدام کند. اقدامی که اساسی‌ترین عمل نظامی است و هر چه به دنبال آن تا پایان جنگ به دست آمد مرهون جان‌فشانی ارتش‌یانی است که علوم و تجربه مکتسبه قبل از انقلاب را در طبق اخلاص گذاشتند. بر این اساس سال اول جنگ سال موفقیت کامل تلقی شده و بدون انجام اقدامات در این مقطع زمانی اقدامات سال‌های بعد قابل انجام نبوده است ممانعت از رسیدن دشمن به اهدافی که برای خود ترسیم کرده بود بزرگ‌ترین عنوان تمام پیروزی‌های ۸ سال دفاع مقدس را تشکیل می‌دهد که پایه و اساس آن در سال اول جنگ قرار داده شد.

عکس‌برداری هوایی و شناسایی منطقه عملیات:

نیروهای سطحی برای تحرک و انجام عملیات همواره نیازمند اطلاعات دقیق از مواضع آفندی و پدافندی دشمن هستند به همین دلیل یکی از راه‌های کسب اطلاعات عکس‌های هوایی هستند که توسط هواپیماهای شناسایی باسرنشین و بدون سرنشین جمع‌آوری می‌شوند. در طول دوران دفاع مقدس تصاویر بی‌نظیری مانند عکس کاخ ریاست جمهوری و ساختمان مجلس عراق توسط تیزپروازان نیروی هوایی ارتش ثبت شده است، یکی از خلبانان شاخص این هواپیما شهید سرتیپ خلبان فریدون ذوالفقاری است که بخش اعظم عکس‌های تاکتیکی از فعالیت‌های نیروهای دشمن بعثی در خوزستان از سوی این خلبان شجاع و شهید بوده است. به گزارش گروه رسانه‌های خبرگزاری تسنیم، به نقل از مهر، در مراسم رژه ۲۹ فروردین روز ارتش و گرامیداشت حماسه‌آفرینی‌های نیروی زمینی، حسن روحانی رئیس‌جمهور کشورمان گفت: هیچ عملیات

بزرگی در ۸ سال دفاع مقدس نمی‌یابید مگر آنکه قبل از عملیات، پرواز آر. اف-۴ایی را در آن منطقه شاهد بودیم و با این نوع هواپیماها بود که طراحی عملیاتی و نظامی، تکمیل می‌شد. از جمله اقدامات معروف و ماندگار گردان شناسایی می‌توان به تصویربرداری از اماکن حساس سیاسی عراق شامل مجلس الوطنی، کاخ صدام، ساختمان وزارت کشور، پایگاه‌های هوایی این کشور در اقصی نقاط خاک آن، بنادر، پالایشگاه‌ها، پل‌ها، خطوط مواصلاتی، مراکز اقتصادی، سکوها‌های نفتی و خطوط مقدم جنگ اشاره کرد که هر یک توسط حجم وسیعی از سایت‌های موشکی و جنگنده‌های رهگیر محافظت‌شده و خلبان گردان شناسایی با علم به امکان کشته شدن ۱۰۰٪ در عملیات عازم مأموریت‌های خود می‌شدند.

به‌عنوان نمونه عملیات عکس‌برداری و شناسایی هوایی در مورخه ۱۳۵۹/۷/۱ انجام شد و این عملیات تحت عنوان عملیات "ناصر" به‌صورت ترکیبی از عملیات ایستگاه‌های رادار و کنترل‌رهای شکاری پدافند هوایی با خلبانان هواپیماهای سوخت‌رسان و جنگنده رهگیرهای "اف-۱۴" و هواپیمای شنود الکترونیکی "خفاش" به‌عنوان خدمات پشتیبانی رزمی و دفاع هوایی و اطلاعات و هشدار اولیه وارد عمل می‌شدند تا خلبانان هواپیمای شناسایی "آر-اف-۴" ایی بتوانند عکس هوایی را تهیه کنند. این عملیات‌ها بنا به درخواست یگان‌های سطحی تا پایان جنگ ادامه داشت.

در روز بیست و پنجم آبان ماه پایگاه یکم شکاری در مهرآباد تهران تعداد ۳ سورتی پرواز با مأموریت گشت و مراقبت مسلحانه هوایی انجام داد و بر اساس درخواست و دستور قرارگاه عملیات هوایی در دزفول هم یک سورتی پرواز شناسایی عکس‌برداری هوایی از منطقه عملیاتی سوسنگرد اقدام نمود. در روز بیست و ششم آبان ماه ۵۹ پایگاه یکم شکاری واقع در مهرآباد تهران ۴ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی بر تهران و زیر نظر ایستگاه رادار کرج انجام داد و برای تصویربرداری از وضعیت جابه‌جایی نیروهای خودی و دشمن ۲ سورتی پرواز عکس‌برداری شناسایی هوایی توسط اسکادران شناسایی شکاری به نام گردان ۱۱ شکاری شناسایی انجام گرفت.

در این روز خلبانان پایگاه یکم شکاری در مهرآباد تهران تعداد ۷ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز تهران و یک سورتی هم شناسایی عکس‌برداری هوایی از مناطق تحت اشغال ارتش عراق در استان خوزستان انجام دادند.

پشتیبانی نزدیک هوایی:

مأموریت‌های تاکتیکی نیروی هوایی در دفاع مقدس شامل تهیه آتش پشتیبانی هوایی برای نیروهای رزمنده زمینی می‌شد. از طرفی باید بر آسمان منطقه عملیات تسلط پیدا می‌کرد تا این آتش پشتیبانی را تأمین نماید. چنین بود که نه‌اجا دفاع هوایی تاکتیکی را با درایت سامان داد و از هواپیماهای "اف-۱۴" در شش نقطه در غرب کشور و جنوب غربی به‌صورت مینی آواکس و جستجو در ارتفاع پایین برای پوشش رادارها که در آن زمان در ارتفاع پایین دید مناسبی نداشتند، استفاده کرد. بی‌تردید اگر چنین عمل نمی‌شد نیروی هوایی عراق می‌توانست در تداوم حملات هوایی خود در ارتفاع پست وضعیت اقتصادی و فرهنگی و سیاسی کشور را دگرگون سازد.

در مورخه ۱۳۵۹/۸/۲۶ طبق طرح عملیات و بنا به درخواست لشکر ۹۲ زرهی مواضع دشمن در جنوب و شمال رودخانه کرخه و مسیر حمیدیه به سوسنگرد به شدت با آتش جنگنده‌های نیروی هوایی بمباران گردید.

گشت و مراقبت مسلحانه هوایی

در روز بیست و پنجم آبان ماه پایگاه یکم شکاری در مهرآباد تهران تعداد ۳ سورتی پرواز با مأموریت گشت و مراقبت مسلحانه هوایی انجام داد و بر اساس درخواست و دستور قرارگاه عملیات هوایی در دزفول هم یک سورتی پرواز شناسایی عکس برداری هوایی از منطقه عملیاتی سوسنگرد اقدام نمود. پایگاه دوم شکاری در تبریز نیز این روز تعداد ۱۳ سورتی پرواز برای مراقبت مسلحانه هوایی انجام داده و تعداد ۶ سورتی پرواز بمباران هوایی را به بمباران هوایی اهدافی در داخل خاک عراق اختصاص داد و یک سورتی هم پرواز با بالگرد انجام داد. اهدافی که در این روز در بخش شمالی و غربی عراق توسط پایگاه دوم هوایی بمباران شد شامل پادگان‌ها و نیروگاه‌های مجاور دو شهر چومان و پنجوین می‌شد. در عملیات آزادسازی سوسنگرد پایگاه سوم شکاری در همدان تعداد ۷ سورتی برای انجام مأموریت گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز قرارگاه تیپ ۳ از لشکر ۸۱ زرهی در غرب و سرپل ذهاب انجام داد. از طرفی تعداد ۲ سورتی پرواز بمباران براساس تهیه آتش پشتیبانی نزدیک هوایی علیه یگان‌های دشمن در داخل خاک کشور خودمان و یک سورتی پرواز بمباران هوایی علیه هدفی در داخل خاک عراق به انجام رسانید.

پایگاه چهارم شکاری در دزفول در این روز با انجام ۱۶ سورتی پرواز مراقبت مسلحانه هوایی زیرنظر رادار دزفول برای فرماندهی پدافند هوایی و دفاع هوایی متوسط از استان خوزستان و همچنین ۶ سورتی پرواز بمباران هوایی علیه اهدافی در داخل خاک عراق و وارد نمودن ضرباتی بر عقبه لشکریان عراق در حقیقت عقبه لشکر ۹ زرهی که این اهداف در محور "حلفاییه به فکه" و محور "کوئته به الحلفاییه" و در غرب سوسنگرد خلاصه می‌شدند تعداد ۷ دستگاه کامیون نظامی در نزدیکی سوسنگرد منهدم شد و به نیروهای تدارکاتی دشمن در محور "الکوت" به "العماره" نیز آسیب‌هایی وارد آمد.

در روز بیست و پنجم آبان ماه ۵۹ پایگاه هفتم شکاری در شیراز تعداد ۹ سورتی پرواز اف ۱۴ را برای اسکرامبل برای مراقبت مسلحانه هوایی از بخش جنوب غربی کشور انجام داد و پایگاه هشتم شکاری در اصفهان تعداد ۱۴ سورتی پرواز اسکرامبل در غرب و شمال غرب کشور به انجام رسانید.

در روز بیست و ششم آبان ماه ۵۹ پایگاه یکم شکاری واقع در مهرآباد تهران ۴ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز تهران و زیر نظر ایستگاه رادار کرج انجام داد و برای تصویربرداری از وضعیت جابه‌جایی نیروهای خودی و دشمن ۲ سورتی پرواز عکس برداری شناسایی هوایی توسط اسکادران شناسایی شکاری به نام گردان ۱۱ شکاری شناسایی انجام گرفت. در این روز بیست و ششم آبان ماه در پایگاه دوم شکاری در تبریز تنها یک سورتی پرواز بونانزا (اف-۳۳) برای انجام امور اداری صورت پذیرفت و به علت نامساعد بودن هوا هیچ پرواز تاکتیکی دیگری انجام نشد.

در این روز در پایگاه سوم شکاری شهید نوژه در همدان نیز تنها با انجام ۴ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی را پوشش داد.

در پایگاه چهارم شکاری در این روز تعداد ۱۶ سورتی پرواز مراقبت مسلحانه هوایی و ۳ سورتی پرواز بمباران هوایی انجام داد که حاصل آن انهدام تعدادی تانک و خودروی زرهی در اطراف سوسنگرد و وارد کردن خسارات سنگین تجهیزاتی و نیروی انسانی و پراکندگی کامل به یک ستون نظامی شد که در حال حرکت از جاده بستان به سوسنگرد بود.

در این روز (بیست و ششم آبان ماه) پایگاه هفتم شکاری در شیراز تعداد ۹ سورتی پرواز مراقبت مسلحانه هوایی با هواپیماهای "اف ۱۴" پرفراز جزیره خارک و استان بوشهر و در کنار شهر دزفول انجام داد.

خلبانان پایگاه هشتم شکاری در اصفهان نیز با تعداد ۱۷ سورتی پرواز با هواپیماهای "اف ۱۴" به عنوان مراقبت مسلحانه هوایی از ارومیه تا دزفول را پوشش دادند.

پایگاه نهم شکاری در بندرعباس نیز تعداد ۴ سورتی مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز استان هرمزگان و تنگه هرمز و جزایر تنب و ابوموسی به انجام رسانید.

در این روز خلبانان پایگاه یکم شکاری در مهرآباد تهران تعداد ۷ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز تهران و یک سورتی هم شناسایی عکس برداری هوایی از مناطق تحت اشغال ارتش عراق در استان خوزستان انجام دادند.

پایگاه دوم شکاری در تبریز هم در این روز (۵۹/۸/۲۷) تعداد ۴ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی و ۴ سورتی پرواز بمباران هوایی در داخل خاک عراق انجام داد.

هدف های خلبانان در این مأموریت پادگان پنجوین در داخل سرزمین عراق بود که با تعداد ۲۴ تیر بمب "MK-82" و "CBU-58" به وزن ۱۵۷۲۰ پوند بمباران و با شلیک ۲۵۶۰ تیر گلوله های بیست میلی متری "HEI" به وزن ۱۵۳۶ پوند بر نیروهای دشمن در این پادگان آتش گشودند.

خلبانان پایگاه چهارم شکاری در دزفول نیز در این روز ۵۹/۸/۲۷ تعداد ۱۸ سورتی پرواز گشت هوایی زیر نظر ایستگاه رادار دزفول انجام دادند چراکه در سوسنگرد دشمن فعال شده بود و هواپیماهای شکاری بمب افکن و شکاری ره گیر او فعال تر از گذشته در عملیات پشتیبانی از نیروهای زمینی ارتش عراق شرکت می کردند.

در این روز یعنی بیست و هفتم آبان ماه پایگاه ششم شکاری در استان بوشهر تعداد یک سورتی پرواز اسکرامبل بنا به درخواست فرماندهی پدافند هوایی ایستگاه رادار بوشهر و برای رویارویی با هواپیماهای هجومی ارتش عراق به پا خاست، هر وقت هواپیماهای "اف-۱۴" برای گرفتن سوخت در هوا به سراغ هواپیمای سوخت رسان می رفت و منطقه تا چند دقیقه ای خالی از هواپیمای جنگنده ره گیر می شد تا مراجعت هواپیمای "اف-۱۴" افسران فایتر کنترلر در ایستگاه رادار بلافاصله با اعلام اسکرامبل منطقه را با وجود هواپیماهای "اف-۱۴" پر می کردند تا زمانی که هواپیمای "اف-۱۴" بازگردد و این هم نوعی

صرفه جویی در بکار گیری هواپیماهای "اف-۱۴" بود که پرواز آن‌ها برای نیروی هوایی بسیار گران تمام می‌شد و وجود آن‌ها تا پایان جنگ بسیار حیاتی می‌نمود.

در این روز پایگاه هفتم شکاری در شیراز تعداد ۷ سورتی پرواز هواپیماهای "اف-۱۴" پرفراز شمال غرب خلیج فارس و جزیره خارک و استان بوشهر و در کنار دزفول انجام داد.

پایگاه هشتم شکاری در اصفهان نیز تعداد ۱۵ سورتی پرواز هواپیماهای "اف-۱۴" به منظور پدافند هوایی از آسمان ارومیه تا دزفول در سراسر مرز مشترک با عراق به انجام رسانید.

پایگاه نهم شکاری در بندرعباس در روز ۵۹/۸/۲۷ تعداد ۲ سورتی مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز تنگه هرمز و جزایر تنب و ابوموسی انجام داد. در این روز هواپیمای "اف-۱۴" به شماره ۶۶۴۴ که از پایگاه نهم شکاری برای کمک به پروازهای پایگاه ششم شکاری به این پایگاه مأمور شده بود در مأموریتی که برای بمباران تأسیسات نظامی در کنار جاده فاو بصره داشتند دچار سانحه شدند.

پایگاه‌های یکم ترابری هوایی در مهرآباد و هفتم ترابری هوایی در شیراز نیز روی هم در این روز تعداد ۲ سورتی گشت و مراقبت دریایی، ۲ سورتی "بوئینگ-۷۰۷" و ۶ سورتی "بوئینگ-۷۴۷" و ۱۵ سورتی هرکولس و ۳۴ سورتی بونانزا و ۴ سورتی جت فالکون و ۲ سورتی جت استار به انجام رسانیدند.

بمباران هوایی تجهیزات و نفرات دشمن:

پایگاه دوم شکاری در تبریز نیز در عملیات موصوف تعداد ۱۳ سورتی پرواز برای مراقبت مسلحانه هوایی انجام داده و تعداد ۶ سورتی پرواز بمباران هوایی را به بمباران هوایی اهدافی در داخل خاک عراق اختصاص داد و یک سورتی هم پرواز با بالگرد انجام داد. اهدافی که در این روز در بخش شمالی و غربی عراق توسط پایگاه دوم هوایی بمباران شد شامل پادگان‌ها و نیروگاه‌های مجاور دو شهر چومان و پنجوین می‌شد.

پایگاه سوم شکاری در همدان تعداد ۷ سورتی برای انجام مأموریت گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز قرارگاه تیپ ۳ از لشکر ۸۱ زرهی در غرب و سرپل ذهاب انجام داد. از طرفی تعداد ۲ سورتی پرواز بمباران براساس تهیه آتش پشتیبانی نزدیک هوایی علیه یگان‌های دشمن در داخل خاک کشور خودمان و یک سورتی پرواز بمباران هوایی علیه هدفی در داخل خاک عراق به انجام رسانید.

پایگاه چهارم شکاری در دزفول با انجام ۱۶ سورتی پرواز مراقبت مسلحانه هوایی زیرنظر رادار دزفول برای فرماندهی پدافند هوایی و دفاع هوایی متوسط از استان خوزستان و همچنین ۶ سورتی پرواز بمباران هوایی علیه اهدافی در داخل خاک عراق و وارد نمودن ضرباتی بر عقبه لشکریان عراق در حقیقت عقبه لشکر ۹ زرهی که این اهداف در محور "حلفاییه به فکه" و محور "کوئته به الحلفاییه" و در غرب سوسنگرد خلاصه می‌شدند تعداد ۷ دستگاه کامیون نظامی در نزدیکی سوسنگرد منهدم شد و به نیروهای تدارکاتی دشمن در محور "الکوت" به "العماره" نیز آسیب‌هایی وارد آمد.

پایگاه ششم شکاری در بوشهر نیز روز بیست و پنجم را با ۶ سورتی پرواز بمباران هوایی به پایان رسانید. اهدافی که خلبانان این پایگاه حملات هوایی خود را به آن‌ها هدایت نمودند شامل مخازن سوخت و ساختمان مرکزی تأسیسات نفتی فاو، چند دستگاه کامیون حامل سوخت در شمال گمرک

صفوان همان کاروان‌های سوختی که از کویت به بصره می‌آمد تا سوخت ادوات جنگی ارتش عراق را تأمین کرده باشد.

در این روزها فعالیت‌های دریایی نیروی دریایی ارتش عراق نیز تشدید شده بود و با ناوچه‌های تندرو و موشک‌انداز "اوزا" مزاحمت‌های دریایی در حفاصل اسکله‌های البکر و الأمیه تا لنگرگاه بنادر امام خمینی و ماهشهر ایجاد می‌نمود، کاروان کشتی‌های تجاری از لنگرگاه بوشهر حرکت می‌کردند و یکی پس از دیگری وارد لنگرگاه‌های بنادر امام و ماهشهر می‌شدند و نیروی دریایی عراق هم با موشک‌های استیکس که هدایت‌شونده راداری بودند و بر روی ناوچه‌های اوزا قرار داشتند در فاصله ۴۰ کیلومتری یکی از شناورهای کاروان را در دهانه خورموسی هدف قرار می‌دادند و به سرعت به زیر اسکله‌های "البکر" و "یا" الأمیه "پناه می‌گرفتند و در نتیجه از آسیبی که ممکن بود توسط ناوهای نیروی دریایی به آن‌ها برسد در امان می‌ماندند.

گروه رزمی ۴۲۱ مستقر در پایگاه دریایی بوشهر درخواست آتش پشتیبانی نزدیک هوایی برای درهم کوبیدن به موقع این ناوچه‌های تندرو از پایگاه هوایی بوشهر تحت عنوان دستور عملیاتی تاکتیکی "درفش" نموده بودند که دو فروند هواپیمای "اف-۴" مجهز به موشک‌های ماوریک به پشتیبانی از آن‌ها پرداختند. در این روز تعداد ۲ فروند ناوچه دشمن مزاحمت‌هایی فراهم نموده و به موقع گریختند و خود را زیر اسکله‌های غول‌پیکر البکر و الأمیه پنهان داشتند و هواپیماها که نتوانستند آن‌ها را بر پهنه آب‌های شمال غرب خلیج فارس بیابند ناگزیر به دو فروند کشتی دشمن در بندر "ام‌القصر" حمله‌ور شدند و با شلیک موشک آن‌ها را منهدم ساختند، در مسیر بازگشت نیز یک فروند کشتی باری دشمن را در حوالی بندر بصره دیدند و آن را با شلیک موشک‌های باقی‌مانده منهدم کردند.

پایگاه هوایی بوشهر در روز بیست و ششم آبان ماه ۵۹ تعداد ۸ سورتی پرواز بمباران هوایی به درخواست قرارگاه اروند انجام داد، این قرارگاه هم‌اکنون محل رفت‌وآمد فرماندهان لشکر ۷۷ خراسان شده بود و به تدریج سرهنگ شهاب‌الدین جوادی فرمانده لشکر ۷۷ مسئولیت و فرماندهی قرارگاه را تحویل می‌گرفت و پایگاه هوایی بوشهر هم هرچه در توان داشت می‌خواست که در طبق اخلاص در پشتیبانی از عملیات این قرارگاه ارائه کند البته مسئولیت این پایگاه در پشتیبانی از عملیات دریایی نیروی رزمی ۴۲۱ در پایگاه دریایی بوشهر به جای خود محفوظ بود و طرح عملیاتی "درفش" دریا هرروز به اجرا گذارده می‌شد.

هدف‌هایی را که خلبانان این پایگاه در روز بیست و ششم آبان منهدم کردند شامل بمباران هوایی توپخانه، لشکر ۳ زرهی عراق در نخلستان‌های شمال غرب آبادان و قسمتی از نیروهای تدارکاتی و خدمات پشتیبانی رزمی این لشکر در کنار همین مواضع توپخانه بود.

یک پادگان نظامی هم در شمال منطقه فاو بود که مواضع توپخانه این پادگان مورد حملات هوایی خلبانان بوشهر واقع شد. یک پایگاه موشکی ضد هوایی در محور "شعیبیه - ام‌الرصاص" و تأسیسات نظامی در این نقطه نیز بمباران شد. خطوط انتقال نفت در اسکله فاو نیز بمباران شد.

پایگاه دوم شکاری در تبریز هم در این روز (۵۹/۸/۲۷) تعداد ۴ سورتی پرواز گشت و مراقبت مسلحانه هوایی و ۴ سورتی پرواز بمباران هوایی در داخل خاک عراق انجام داد.

هدف‌های خلبانان در این مأموریت پادگان پنجوین در داخل سرزمین عراق بود که با تعداد ۲۴ تیر بمب "MK-82" و "CBU-58" به وزن ۱۵۷۲۰ پوند بمباران و با شلیک ۲۵۶۰ تیر گلوله‌های بیست میلی‌متری "HEI" به وزن ۱۵۳۶ پوند بر نیروهای دشمن در این پادگان آتش گشودند. تعداد ۴ سورتی هم پرواز بمباران هوایی از این پایگاه علیه اهدافی در جاده فاو بصره و شمال آبادان انجام شد و در این عملیات یک فروند هواپیماهای نه‌جا از دست رفت. هدف‌های منطقه فاو شامل تعدادی ساختمان و تأسیسات نظامی در میان نخلستان‌ها در مقابل بندر خسروآباد و در ساحل غربی اروندرود بود.

یک اسکله دریایی و یک کشتی که در ساحل غربی اروندرود متوقف‌شده بود با حمله خلبانان پایگاه هوایی بوشهر و اصابت بمب‌های هواپیماهای "اف-۴" آتش گرفت و اسکله آن نیز منهدم شد، در این عملیات دو پاسگاه نظامی به نام‌های "معیر" و "نغمیش" نیز بمباران شدند. البته هوای نامساعد برای پرواز و وضعیت جوی غیرمعمول در این روز در سراسر پایگاه‌های هوایی مانع به‌کارگیری حداکثر توان رزمی موجود این پایگاه‌ها می‌شد.

پشتیبانی نزدیک هوایی:

در عملیات آزادسازی سوسنگرد پایگاه سوم شکاری در همدان تعداد ۷ سورتی برای انجام مأموریت گشت و مراقبت مسلحانه هوایی پرفراز قرارگاه تیپ ۳ از لشکر ۸۱ زرهی در غرب و سرپل ذهاب انجام داد. از طرفی تعداد ۲ سورتی پرواز بمباران براساس تهیه آتش پشتیبانی نزدیک هوایی علیه یگان‌های دشمن در داخل خاک کشور خودمان و یک سورتی پرواز بمباران هوایی علیه هدفی در داخل خاک عراق به انجام رسانید.

ج) پشتیبانی رزمی

نیروی هوایی با ایجاد قرارگاه عملیاتی هوایی جنوب کمک بسیار خوبی در پشتیبانی و اجابت به‌موقع درخواست‌های پشتیبانی نزدیک هوایی از نیروهای سطحی، انجام داد و باعث شد که در طول ماه‌های نخست جنگ دشمن را بیابان‌های خوزستان زمین‌گیر نماید.

ایمن‌سازی آسمان منطقه نبرد

نیروی هوایی در سال اول جنگ تحمیلی علاوه بر دفاع از فضای کل کشور و نقاط حساس و حیاتی در عملیات‌های آفندی آزادسازی سوسنگرد (۲۶ آبان ۱۳۵۹)، عملیات آفندی تنگه حاجیان (۱۴ دی ۱۳۵۹)، عملیات آفندی نصر (۱۵ دی ۱۳۵۹)، عملیات آفندی خوارزم (ضربت ذوالفقار) (۱۹ دی ۱۳۵۹) و... حضور فعال داشته و ده‌ها فروند هواگرد دشمن (اعم از هواپیما و بالگرد) را مورد اصابت قرار داده و منهدم ساخت.

در روزهای منتهی به عملیات آزادسازی سوسنگرد، همزمان با برپایی عملیات و پس از آزادسازی این شهر تعداد زیادی پرواز هواپیماهای نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در منطقه درگیری و مناطق نزدیک به آن به ثبت رسیده است. در عملیات آزادسازی سوسنگرد ها دسک‌های تاکتیکی هوایی در مناطق مختلف کشور نظیر کرخه، اهواز، ماهشهر، کرمانشاه، ارومیه و... تشکیل شد.

ایستگاه‌های راداری دزفول و بهبهان با ارائه اطلاعات صحیح (نظیر سمت، برد، ارتفاع و سرعت هواگرد متجاوز عراقی) و کنترل فضای نبرد به‌عنوان بخشی از شبکه فرماندهی و کنترل به انجام وظیفه مشغول بودند. گروه پدافند هوایی دزفول نیز به‌خوبی از عهده وظایف محوله برآمد. این گروه پدافندی به سایت‌های هاوک ۱ (مستقر در سهراهی دهلران)، هاوک ۲ (مستقر در جاده بن‌جعفر)، مأموریت آمادگی کامل و مراقبت از فضای نبرد را ابلاغ کرد تا مانع از حملات احتمالی نیروی هوایی عراق از مسیرهای فرعی و غافلگیری احتمالی نیروهای سطحی خودی شود. ضمن اینکه سایت هاوک ۳ (سد علی‌کله) نیز مأموریت پشتیبانی از دو سایت هاوک فوق را برعهده داشت.

اگرچه آمارها از هدف قراردادن یک فروند هواپیما و یک فروند بالگرد عراقی در جریان آزادسازی سوسنگرد خبر می‌دهند اما سایر اجزای وظیفه‌ای پدافند هوایی منجر به تحت اختیار گرفتن آسمان سوسنگرد و مناطق اطراف برای انجام امن‌تر عملیات نیروهای سطحی ایرانی حکایت دارد. آسمان امن سوسنگرد زمینه‌ساز موفقیت نیروهای سطحی شد.

جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی:

از دیگر مأموریت‌هایی که نیروی هوایی با دقت و بلافاصله انجام داد، جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی بود. در سطح کشور در آن زمان نیروی هوایی به عمق فعالیت‌های عراق اشراف داشت.

ترابری تجهیزات و نفرات: خدمات پشتیبانی رزمی و پرواز هواپیماهای ترابری سنگین برای حمل نیروی انسانی داوطلب به میدان‌های نبرد یکی از شاهکارهای این نیرو بود که در آن زمان هیچ‌یک از ناوگان‌های هوایی کشور چنین توانایی شگفت‌انگیزی را نداشتند.

ترابری تجهیزات و نفرات: تنها در نخستین سال جنگ، نیروی هوایی توانست بیش از ۱۳۰۰۰ تن مهمات را بر فراز پایگاه‌ها و یگان‌های و نیروی‌های دشمن فر ریزد. برای حمل این میزان مهمات تا پای‌کار در پایگاه‌های هوایی و گروه‌های پدافندی، بیش از ۱۵۰۰ تریلی موردنیاز است و لجستیک و آماد و پشتیبانی نیروی هوایی ارتش بود که از پس این مهم با درایت و مدیریت و صرفه‌جویی در هزینه‌های جنگ برآمد.

ایمن‌سازی آسمان منطقه نبرد:

نیروی هوایی با طرح ریزی‌های اولیه عملیاتی و با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی و بمباران نیروها و زیر ساخت‌های دشمن در روزهای اول جنگ و به ویژه عملیات آزاد سازی سوسنگرد فرصت‌های زیر را ایجاد کرد:

- فرصت لازم جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی و انجام طرح‌ریزی‌های اولیه پدافندی.

- دادن فرصت لازم تا نیروهای سطحی از پشت جبهه به مناطق عملیاتی انتقال یابند.
- کاهش ظرفیت جنگی دشمن در دست زدن به حملات احتمالی هوایی به نقاط حساس کشور.
- کاهش توان رزمی هوایی دشمن که باعث کاهش پوشش های هوایی آن شد.

دیده‌بانی هوایی:

پرواز هواپیمای اورپون "پی-۳-اف" به تعداد ۳ سورتی پرفراز خلیج فارس برای کنترل و گزارش تردد شناورهای خودی، ۴۴ سورتی پرواز بونانزا (اف-۳۳) برای دیده بانی هوایی از جمله اقدامات نیروی هوایی در این عملیات بود.

ترابری تجهیزات و نفرات:

پرواز هواپیمای اورپون "پی-۳-اف" به تعداد ۳ سورتی پرفراز خلیج فارس برای کنترل و گزارش تردد شناورهای خودی و بیگانه تعداد ۲ سورتی پرواز "بوئینگ-۷۴۷" و ۷ سورتی پرواز "بوئینگ-۷۰۷" برای سوخت رسانی در هوا و ۲۷ سورتی پرواز هرکولس (سی-۱۳۰) برای ترابری هوایی نفرات و تجهیزات به جبهه‌ها، ۴۴ سورتی پرواز بونانزا (اف-۳۳) برای دیده‌بانی هوایی و ۱۰ سورتی پرواز هواپیمای فرندشیپ (اف-۲۷) برای ترابری سبک هوایی و ۲ سورتی پرواز جت فالکان و ۶ سورتی پرواز جت استار برای جابجایی مدیران و فرماندهان و همچنین بردن دستورات پروازی و تصاویر تاکتیکی هوایی که از جبهه‌ها گرفته شده بود به یگان‌های پروازی عملیاتی و قرارگاه‌های مقدم نزاها در دزفول و اهواز.

(د) کمک به بنیه دفاعی کشور

حضور کارکنان نیروی هوایی به‌عنوان رزمنده:

فراخوان کارکنان نه‌اجا از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) جهت حضور در مناطق عملیاتی جنوب (از جمله سوسنگرد)، طی تلفن‌گرام به فرمانده وقت نه‌اجا (شهید فکوری)، نشان‌دهنده میزان تأثیرگذاری نیروی هوایی در منطقه عملیاتی جنوب است.

- ستوانیکم حجت‌الله هاشمی
- ستوانیکم عبدالله عیسی پور
- ستوانیکم فرهنگ معمار نه‌اوندی
- ستواندوم حسن اخوان
- ستواندوم احمد فرخزاد
- ستواندوم غلامعلی فرجی
- همافر دوم خلیل صراف

- استوار دوم نعمت‌الله محمد آبادی
- گروه‌بانی‌کم صفر ترکمن
- گروه‌بانی‌کم محمدرضا کول زاده

برخی از این نفرات در سوسنگرد حضور یافته و در تماس مستقیم با مقام معظم رهبری بودند. شهید عبدالله عیسی پور در سوسنگرد به شهادت رسید و مقام معظم رهبری در مصاحبه خود به شهادت وی اشاره فرمودند. (یالثارات، ۱۳۸۷، ش ۴۹۶، ۱۱)

مقام معظم رهبری در خصوص افراد رزمنده داخل شهر سوسنگرد می‌فرمایند: «داخل سوسنگرد تقریباً کسی را نداشتیم. به مردم گفته بودیم تخلیه کنید، نیروهای ارتش و سپاه هم کم بودند. یک سرگرد نیروی هوایی را فرمانده نیروهای مستقر در سوسنگرد کرده بودیم؛ یعنی هم ارتش و هم سپاه و نیروهای نامنظم - که تحت فرماندهی شهید چمران بود - تحت فرماندهی او بودند.

البته تعدادی از بچه‌های افسر نیروی هوایی که با میل و رغبت داوطلب جنگ شده بودند، آنجا بودند. [نزدیک به] ۱۲-۱۳ افسر که یکی‌شان هم شهید شد. مدافعین شهر سوسنگرد همین عده قلیل بودند. گمان نمی‌کنم تعداد نیروها به ۲۰۰ نفر هم می‌رسید. یقین داشتیم اگر عراقی‌ها سوسنگرد را بگیرند، همه بچه‌ها قتل عام خواهند شد...»

اسکورت ناوگان کشتی‌های تجاری:

نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با فعالیت‌های متعددی از جمله حملات آفندی به تأسیسات، تجهیزات و ادوات زرهی دشمن در مناطق اشغالی و در عمق خاک عراق، پشتیبانی از نیروهای سطحی در زمین و دریا، جابجایی نیرو از دورترین نقاط کشور به مناطق عملیاتی جنوب و غرب، تخلیه مجروحان، اسکورت ناوگان کشتی‌های تجاری و نفت‌کش‌ها در خلیج فارس و ... توانست بدون هرگونه ادعا، با تقدیم صدها شهید خلبان و ... در کنار شهدای دیگر وظیفه خطیر خود را نسبت به نظام اسلامی و سرزمین همیشه جاوید ایران به خوبی انجام دهد.

کمک به نداجا برای باز نگه‌داشتن راه‌های مواصلاتی:

پشتیبانی و همکاری با نداجا در باز نگه‌داشتن راه‌های مواصلاتی خلیج فارس (صادرات و واردات کالا و مواد نفتی) از جمله اقدامات نیروی هوایی بود که باعث تقویت بنیه دفاعی کشور در مقاطع حساس جنگ تحمیلی گردید.

ایجاد فرصت جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی:

نیروی هوایی با طرح ریزی‌های اولیه عملیاتی و با کسب اصل مهم برتری هوایی همراه با زمین‌گیر کردن هواپیماهای عراقی و بمباران نیروها و زیرساخت‌های دشمن در روزهای اول جنگ و به‌ویژه عملیات آزادسازی سوسنگرد فرصت‌های زیر را ایجاد کرد: فرصت لازم جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی و انجام طرح‌ریزی‌های اولیه پدافندی. دادن فرصت لازم تا نیروهای سطحی از پشت جبهه به مناطق عملیاتی انتقال یابند. کاهش ظرفیت جنگی دشمن در دست زدن به حملات احتمالی هوایی به نقاط حساس کشور. کاهش توان رزمی هوایی دشمن باعث کاهش پوشش‌های هوایی آن شد.

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

بر مبنای یافته‌های تحقیق نیروی هوایی نقش‌های مختلفی به شرح زیر در این عملیات ایفاء نموده است.

الف) توقف و تثبیت نیروهای عراقی با انهدام نیروی هوایی دشمن، انهدام پادگان‌های ارتش عراق، انهدام پل‌های استراتژیک دشمن، انهدام پالایشگاه‌های نفت و صنایع مهم، کاهش پوشش هوایی دشمن، کاهش توان رزمی هوایی دشمن، فراری دادن مستشاران فرانسوی، بمباران فرودگاه بین‌المللی بغداد.

ب) انجام مأموریت‌های رزمی به‌منظور تثبیت دشمن، عکس‌برداری هوایی و شناسایی منطقه عملیات، پشتیبانی نزدیک هوایی، گشت و مراقبت مسلحانه هوایی، بمباران هوایی تجهیزات و نفرات دشمن، پشتیبانی نزدیک هوایی.

ج) پشتیبانی رزمی؛ نیروی هوایی با ایجاد قرارگاه عملیاتی هوایی جنوب کمک بسیار خوبی در پشتیبانی و اجابت به‌موقع درخواست‌های پشتیبانی نزدیک هوایی از نیروهای سطحی، انجام داد و باعث شد که در طول ماه‌های نخست جنگ دشمن را بیابان‌های خوزستان زمین‌گیر نماید که اهم این اقدامات عبارت‌اند از؛ ایمن‌سازی آسمان منطقه نبرد، جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی، ایمن‌سازی آسمان منطقه نبرد، دیده‌بانی هوایی و ترابری تجهیزات و نفرات.

د) کمک به بنیه دفاعی کشور با مشارکت و حضور کارکنان نیروی هوایی به‌عنوان رزمنده، اسکورت ناوگان کشتی‌های تجاری، کمک به ندادا برای باز نگه‌داشتن راه‌های مواصلاتی، ایجاد فرصت جهت سازمان‌دهی نیروهای پراکنده سطحی.

پیشنهادهای اجرایی

الف) تجارب نیروی هوایی در این عملیات به طور کامل مستندسازی شده و تبدیل به یک الگوی عملیاتی گردد و در آموزش خلبانان، تدوین سناریوهای عملیاتی، مانورها و رزمایش‌ها از این تجربه استفاده گردد.

ب) با توجه به امکان شبیه‌سازی عملیات موصوف، از تجارب این عملیات در طراحی برنامه‌های آموزشی شبیه‌سازهای آموزش خلبان استفاده گردد.

ج) در خصوص توسعه گفتمان دفاعی حوزه هوایی و نقش و اهمیت عملکرد این حوزه قدرت، در خصوص رسانه‌ای نمودن این عملیات و تولید فیلم سینمایی در این خصوص با رسانه ملی هماهنگی لازم به عمل آید.

پیشنهاد پژوهشی

تجارب نیروی هوایی در عملیات‌های مشابه مستندسازی شده و تبدیل به یک الگوی عملیاتی گردد.

در کنار نقاط قوت، نقاط ضعف عملیات های هوایی در دوران مقدس نیز شناسایی تا از تجارب آن استفاده گردد.

تقدیم به

و در پایان از تمامی پیشکسوتان نیروهای مسلح بالاخص نیروهای هوایی الهی و نیروی پدافند هوایی همیشه قهرمان که دوشادوش هم در حماسه آفرینی دفاع مقدس نقش اصلی را ایفا کردند و همچنین از امیر سرافراز سرتیپ دوم خلبان حسین چیت فروش (رییس دفتر مطالعات و تحقیقات نیروی هوایی ارتش در زمان دوران دفاع مقدس) که با مطالعه و تصحیح این مقاله و همچنین با صبوری و سعه صدر ما را در تدوین این نوشتار گرانبها یاری کردند خاضعانه سپاسگزاریم .

۵. منابع فارسی

- ایزدی رضا (۱۳۸۶) طرح ریزی عملیات هوایی برای دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت دفاعی شاخه هوایی.
- تندرو، حمیدرضا (۱۳۹۱) نقش نیروی هوایی در عملیات آزادسازی سوسنگرد، منتشرشده در پرتال آجا، ۱۴ آبان ۱۳۹۱.
- حبیبی نیک بخش (۱۳۹۷) ماهیت قدرت هوایی انتشارات راهبردی نهجا، تهران.
- حبیبی، نیک بخش و سلکی، سعید (۱۳۹۲) تحلیل مدل عملکرد عملیاتی نیروی هوایی ا.ج.ا. ایران در فرآیند آزادسازی سوسنگرد، همایش عملیات آزادسازی سوسنگرد، دافوس آجا آبان ماه ۱۳۹۲.
- حبیبی، نیک بخش و یوسفی، مجید (۱۳۹۳) تحلیل فرآیند عملیات هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در آزادسازی سوسنگرد با تأکید بر نقش نیروی هوایی، همایش عملیات آزادسازی سوسنگرد، دافوس آجا آبان ماه ۱۳۹۲.
- حسینی، کامیار (۱۳۹۸) نقش قدرت هوایی ایران در توقف و تثبیت دشمن طی سال اول جنگ " همایش نقش نهجا در شکست حصر سوسنگرد. دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران. دهقانی، حسن، شریف دینی، عباس و درزیان، علی (۱۳۹۸) بررسی عملکرد پدافند هوایی در عملیات آزادسازی سوسنگرد، همایش نقش نهجا در شکست حصر سوسنگرد. دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران.
- شاهین راد، فرض الله (۱۳۹۲) بررسی عملیات غرورآفرین آزادسازی سوسنگرد، همایش عملیات آزادسازی سوسنگرد، دافوس آجا آبان ماه ۱۳۹۲.
- شیرعلی‌نیا، جعفر، ۱۳۹۰، نبرد سوسنگرد، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، چاپ دوم.

علوی فر، حسن (۱۳۹۲) باز تحلیل روزشمار نقش نهاجا در عملیات آزادسازی سوسنگرد، همایش بررسی و تحلیل سلسله عملیات غرب اهواز در سال اول جنگ با تأکید بر عملیات آزادسازی سوسنگرد، آبان ماه ۱۳۹۲

علی اکبری، احسان، صباحی، محمد، عینی نرگسه، رحیم (۱۳۹۲) نقش هوانیروز در عملیات آزادسازی سوسنگرد، همایش عملیات آزادسازی سوسنگرد، دافوس آجا آبان ماه ۱۳۹۲
قربانی زاده، وجه الله و همکاران (۱۳۹۵) روش‌های تحقیق ترکیبی تلفیق نظریه و عمل، انتشارات بازتاب، تهران.

کتابچه عملیات آزادسازی سوسنگرد (۱۳۹۰)، دافوس آجا، معاونت پژوهش و تولید علم، تهران.
گروه مولفین (۱۳۹۶) تاریخ دفاع مقدس هوایی تاریخ نبردهای هوایی تهران: انتشارات مرکز مطالعات راهبردی نهاجا، جلد دوم.

مصطفی جلال آبادی، شعبان مرادی، مهدی بیرقی، (۱۴۰۱). الگوی مدیریت لجستیک نظامی در شرایط بحران (مورد مطالعه: شکست حصر آبادان)، نشریه مطالعات دفاع مقدس، ۸(۳)، ۱۰۹-۱۳۴.

معین‌وزیری، نصرت‌اله (۱۳۹۲) نقش ارتش ج.ا.ا در متوقف کردن و تثبیت متجاوز و ناکام نمودن ارتش بعث عراق دروصول به اهداف پیش‌بینی شده‌اش، همایش عملیات آزادسازی سوسنگرد، دافوس آجا آبان ماه ۱۳۹۲.

مقدس، مسعود، خلعتبری، علیرضا و جهانفر، رضا (۱۳۹۸) بررسی عملکرد نیروی هوایی در عملیات آزادسازی سوسنگرد با تأکید بر نقش رهبر معظم انقلاب اسلامی، همایش نقش نهاجا در شکست حصر سوسنگرد.

نمکی، علیرضا (۱۳۸۹) نیروی هوایی در دفاع مقدس، تهران: انتشارات ایران سبز.
نیازمند، امیر (۱۳۹۲) شیوه‌ها و تدابیر مدیریتی امام خمینی (ره) با توجه به شرایط موجود نیروهای مسلح در سال‌های اول جنگ تحمیلی، همایش بررسی و تحلیل سلسله عملیات غرب اهواز در سال اول جنگ با تأکید بر عملیات آزادسازی سوسنگرد، آبان ماه ۱۳۹۲
هومن، عباس (۱۳۹۳) راهنمای عملی تحلیل محتوا، تهران، انتشارات مبتکران.

یدالله حسینی ۱۳۸۵ تاکتیک‌های آفندی نیروی هوایی (مأموریت‌های نیروی هوایی تاکتیکی)
یوسفی، مجید وزرندی، جواد (۱۳۹۸) تحلیل مأموریت‌های رزمی و پشتیبانی رزمی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در آزادسازی سوسنگرد " همایش نقش نهاجا در شکست حصر سوسنگرد. دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران.

منابع لاتین

Gordon, T.J. Glenn, J.C. 2009. Environmental scanning. In: Glenn, J.C. Gordon, T.J., eds. Futures research methodology—version 3.0 [CD-ROM]. Washington, DC: The Millennium Project